

**İKLİM GÜVENLİĞİ KAVRAMININ TÜRKİYE İKLİM
POLİTİKASINDAKİ YERİ**

**THE CONCEPT OF CLIMATE SECURITY IN TURKEY'S
CLIMATE POLICIES**

Defne GÖNENÇ* & Ayşegül KİBAROĞLU**

ÖZ

Bu makalede, çevresel güvenlik kavramının bir alt araştırma alanı olarak iklim güvenliği kavramı ele alınıp, bu kavramın Türkiye iklim politikasındaki yeri irdelenmektedir. Bu amaçla, makalenin ilk bölümünde “çevresel güvenlik” kavramının literatürdeki gelişimi ele alınmaktadır. Sonrasında, çevresel güvenlik kavramının alt araştırma alanı olan “iklim güvenliği” söylemini değerlendirilmektedir. İklim güvenliği kavramı Birleşmiş Milletler, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği'nin tutum ve söyleminden örneklerle açıklanmaktadır. Makalenin gelişme bölümünde ise iklim güvenliği söyleminin Türkiye'nin iklim politikasındaki yeri araştırılmaktadır. İklim güvenliği söyleminin Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın resmî belgelerinde, Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi'nde yaptığı konuşmalarda ve Türkiye'nin iki önemli gazetesinde çıkan haberlerdeki kullanılışı sözel içerik analizi metodu kullanılarak analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İklim Güvenliği, Çevresel Güvenlik, Türkiye'nin İklim Güvenliği Söylemi, Türkiye İklim Politikası.

* Research and Teaching Assistant, Center for International Environmental Studies, Graduate Institute of International and Development Studies, Geneva, defne.gonenc@graduateinstitute.ch, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7410-3884>

** Prof. Dr., Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İİSBF Fakültesi, MEF Üniversitesi, İstanbul, aysegul.kibaroglu@mef.edu.tr, ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9648-5975>

* Makale Geliş Tarihi: 03.11.2016
Makale Kabul Tarihi: 08.10.2017

ABSTRACT

This article elaborates on the concept of climate security as a sub-field of environmental security research agenda, and investigates the place of climate security concept in Turkey's climate policies. First, the evolution of the environmental security concept in the literature is elaborated. Subsequently, climate security discourse, as a sub-field of environmental security, is examined. The concept of climate security is explained with examples from the United Nations', United States' and European Union's official statements and discourses. Lastly, the place of climate security discourse in Turkey's climate policies is investigated. By using qualitative content analysis method, the use of climate security discourse in the official documents of the Ministry of Environment and Urban Planning of Turkey, Turkey's official speeches in the Security Council, and two significant newspapers in the country are analyzed.

Keywords: Climate Security, Environmental Security, Turkey's Climate Security Discourse, Turkey's Climate Policy.

GİRİŞ

İklim değişikliği dünyanın birçok köşesinde çölleşme, kuraklık, şiddetli hava olayları, seller, arazi bozulması gibi insani ve ulusal güvenliği etkileyen olaylara sebep olmaktadır. Tropikal bir fırtınaya dönüşen ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarihinin en şiddetlisi sayılan Harvey Kasırgası, ülkede hem can hem mal kaybına sebep olmuştur (NTVHaber, 2017). 2015 yılında Hindistan'ın özellikle güney bölgelerindeki hava sıcaklığı 50 °C dereceye ulaşınca 1000'den fazla kişi hayatını kaybetmiştir (BBCTürkçe, 2015). Türkiye'de ise 2099'a kadar 2-3 °C dereceye varan sıcaklık artışları beklenmekte, yağışların azalacağı, ardı ardına yaşanan kurak günlerin sayısının artacağı düşünülmektedir (İklim Değişikliği Altıncı Ulusal Bildirimi, 2016: 22). Bu durumun Türkiye'deki su ve enerji kaynakları, tarım, turizm, kıyı alanları ve halk sağlığı üstünde etkisi olacağı bilinmektedir. Bu sebeplerle iklim değişikliği ülkedeki insanların güvenliğini de ilgilendiren bir sorun haline dönüşmektedir.

Uluslararası ilişkiler disiplini literatüründe iklim değişikliği ile güvenlik arasındaki bağlantılar tartışma konusu olmuştur (Matthew, 2011). Kimi uzmanlara göre iklim değişikliğini uluslararası güvenlik meselesi olarak değerlendirmek iklim değişikliğine verilen önemi arttırmakta ve de konunun ivedilikle ele alınmasını sağlamaktadır. Zira bir güvenlik sorunu olarak kabul edilmiş iklim değişikliğinin

sonucunda ortaya çıkan istikrarsızlıklarda taraflar iş birliği içinde hareket etmeyi tercih ederlerse sorunlar kökleşmeden çözülebilir (Sağsen, 2011). Öte yandan, iklim değişikliğinin güvenlik meselesi olarak ele alınması çok taraflı iş birliği girişimlerinde ilerleme sağlanmasını güçleştirmektedir. Aynı zamanda bu yaklaşım, Kuzey ve Güney ülkeleri¹ arasındaki karşılıklı güven ve adalet algılamalarını olumsuz yönde etkileyerek iklim değişikliği müzakerelerinin kapsamlı Kuzey-Güney ekonomik ilişkileri içinde değerlendirilmesini engellemektedir.

Bu çalışmada, çevresel güvenlik kavramının bir alt araştırma alanı olarak iklim güvenliği kavramı ele alınmakta ve iklim güvenliği kavramının Türkiye iklim politikasındaki yeri irdelenmektedir. Bu çerçevede, ilk olarak çevresel güvenlik kavramı, Uluslararası İlişkiler disiplini içinde gelişmekte olan bir araştırma konusu olarak analiz edilmektedir. Bunu takiben, iklim güvenliği kavramı çevresel güvenlik kavramının bir alt başlığı olarak ele alınmaktadır. Makalenin son kısmında ise iklim güvenliği söyleminin Türkiye'nin iklim politikasındaki yeri araştırılmaktadır. İklim güvenliği söyleminin Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın resmî belgelerindeki, Türkiye'nin Güvenlik Konseyi'nde yaptığı konuşmalardaki ve ülkenin iki önemli gazetesinde çıkan haberlerdeki yeri sözel içerik analizi metodu kullanılarak analiz edilmektedir.

Bulgularımız iklim değişikliği konusunu ulusal güvenlik boyutuyla ele almanın Türkiye iklim politikasında çok başvurulan bir yöntem olmadığını göstermektedir. Öte yandan politika yapımcılarının Türkiye'nin özellikle su ve gıda güvenliği açısından iklim değişikliğinden ciddi biçimde etkilendiğini sıklıkla vurguladıklarını ve iklim güvenliği kavramını su ve gıda güvenliği ile ilişkilendirdiklerini ortaya koymaktadır.

1. ÇEVRESEL GÜVENLİK KAVRAMI

Soğuk Savaş döneminde güvenlik, çoğunlukla ülkelere siyasi sınırları dışından gelen dış tehditler olarak algılanmıştır. Bu tehditlere karşı cevap genellikle askeri güç kullanmayı da içeren caydırıcılık politikalarıyla belirlenmiştir. Soğuk Savaş sonrasında güvenlik kavramı yalnızca siyasi ve askeri tehditlerin değil, ekonomik, sosyal ve çevresel faktörlerin de değerlendirildiği kapsamlı bir bakış açısıyla ele alınmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, güvenlik kavramını Soğuk Savaş'ın son yıllarında yeniden değerlendirdiği makalesinde Ullman, ulusal güvenlik kavramının sadece askerî açıdan ele alınmamasını savlamıştır. Zira sadece askerî açıdan tanımlanmış bir güvenlik algısı, devletlerin belki de daha önemli güvenlik tehditleri göz ardı etmelerine sebep olmaktadır. Aynı zamanda uluslararası ilişkilerin askerî

¹ Kuzey ülkeleri kavramı genel olarak Avrupa, Kuzey Amerika, Uzak Doğu ve Okyanusya'yı içerirken Güney ülkeleri kavramı Güney Asya, Güneydoğu Asya, Afrika ve Güney Amerika ülkelerini içermektedir.

açıdan algılanıp bu algının daha da yayılmasına ve de sonuçta küresel güvensizliğin artmasına sebep olmaktadır (Ullman, 1983).

Çevresel güvenlik söylemi, güvenlik kavramının yeniden değerlendirildiği bu tartışmalar çerçevesinde doğmuştur. Bu söylem temel olarak çevresel bozulmaların insanlara güvenlik açısından risk oluşturmasını ele almaktadır. Yaşanılan çevreyi tehdit eden her türlü sorun çevresel güvenlik kavramının konusuna girer (Kaypak, 2012: 11). Bu bağlamda, politikalar oluşturulurken, insanlar için çevresel güvenlik riski oluşturan hem insan davranışları hem de doğal süreçler ele alınmalıdır (Detraz ve Betsill, 2009: 307). Örneğin Porter, “çevresel değişimin ABD yurttaşlarının refahı üzerindeki olumsuz etkisinin minimum düzeye indirilmesi”nin ulusal güvenlik politikasının başlıca hedeflerinden olması gerektiğini vurgulamıştır (Porter, 1996).

Bu alanda çok ses getiren yayınlardan biri de Robert Kaplan’ın *The Atlantic* dergisinde yayınlanan “Yaklaşan Anarşi” başlıklı çalışmasıdır. Kaplan, Batı Afrika’da nüfus artışının, hızlı kentleşmenin ve çevresel bozulmanın bölgede çatışmaları tetikleyeceğini ve bu şartlardan kaçan çaresiz kitlelerin hızla Kuzey ülkelerine göç edeceğini savunmuştur (Kaplan, 1994).

Çevresel güvenlik kavramı eleştiriler de almıştır. Örneğin Deudney, çevresel olayların askeri ve güvenlik anlayışıyla ele alınmasının çevresel sorunların çözümünde yanlış araçların kullanılmasına neden olacağını vurgulamıştır (Deudney, 1990). Çatışma içerikli ve gizlilik taşıyan ulusal güvenlik yapıları, iş birliği ve saydamlık gerektiren çevresel tehditlere karşı uygun çözümler geliştiremezler. Çevresel sorunlar ekonomik unsurların ve yerel şartların göz önüne alındığı bir yaklaşımla ele alınmalıdır.

2. İKLİM GÜVENLİĞİ KAVRAMI

Yirminci yüzyılın son çeyreğinden bu yana çevre alanındaki en temel sorunlardan biri iklim değişikliğinin olumsuz etkileridir. Bu açıdan iklim güvenliği kavramı, çevresel güvenlik kavramının bir alt başlığı olarak değerlendirilebilir. Küresel iklim değişikliğinin yol açtığı fiziksel etkilerin su, tarım, sağlık, enerji ve çevre gibi sürdürülebilir kalkınmanın başlıca öğeleri üzerinde yarattığı baskılar, güvenlik kavramının yeniden değerlendirilmesine yol açmaktadır (Matthew, 2012). Bu bağlamda, iklim güvenliği kavramı, kuraklıklar, sıcak dalgalar, seller ve yangınlarla kendisini gösteren iklim değişikliğinin güvenlik algısı, değerlendirmeleri ve uygulamaları üzerinde etkili olmasını içerir.

Literatürde iklim değişikliğinin güvenlik kavramına olan etkisi genellikle iklim değişikliğinin “ulusal güvenlik” ve “insani güvenlik”e olan etkisi olarak farklı biçimlerde ele alınmıştır (Barnett, 2003). İklim değişikliğinin ulusal güvenlik meselesi olarak ele alınması, konunun uluslararası göç, ulus-ıç ve uluslararası

çatışma, sınır ve toprak anlaşmazlıkları sonuçları açısından değerlendirilmesini ve konunun askeri güvenlik boyutunun ön plana çıkmasını beraberinde getirir (Homer-Dixon, 1994; Theisen vd., 2011/2). Zira uluslararası barış ve güvenlik için mevcut tehditlerin önemli bölümü sınır ve toprak anlaşmazlıklarıdır. Öte yandan, iklim değişikliğinin insani güvenlik meselesi olarak ele alınması, iklim değişikliği sonucunda sıklaşan doğal felaketlerin ve şiddetli hava olaylarının gıda, su ve insanların fiziksel güvenliğine nasıl etki ettiğinin değerlendirilmesidir (Barnett ve Adger, 2007; Adger, 2010; Dalby, 2013). İklim değişikliğinin insani güvenlik meselesi olarak ele alınması, iklim değişikliğinin sosyo-ekonomik boyutu ile ele alınmasını, konunun sürdürülebilir kalkınma ve çevresel adalet kavramları çerçevesinde tartışılabilmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda, iklim güvenliği kavramının su ve gıda sektörleri açısından ele alınması, iklim değişikliğinin su ve gıda güvenliğine olan olumsuz etkilerinin öneminin uluslararası müzakerelerde daha iyi anlaşılması ve konunun çok taraflı iş birliği ile ele alınmasını kolaylaştırmaktadır.

BM, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) çerçevesinde her zaman iklim değişikliğinin sosyo-ekonomik boyutunun altını çizmiş, konunun kalkınma sorunsalıyla yakından ilişkili olduğunu kabul etmiş ve de bu sorunla ancak uluslararası iş birliği ile başa çıkılacağını vurgulamıştır. Fakat özellikle 2000'li yılların ikinci yarısından itibaren iklim değişikliğinin uluslararası güvenlik ile ilişkisi BM çatısı altında da vurgulanmaya başlanmıştır. Bu noktada, ilk olarak İngiltere, 2007 yılında iklim değişikliği konusunu Güvenlik Konseyi'ne getirmiştir. İngiliz hükümetinin Güvenlik Konseyi'ne tartışmanın çıkış noktası olarak sunduğu "Enerji, Güvenlik ve İklim" başlıklı kavramsal çalışmaya göre iklim değişikliği, aşağıdaki hususlar çerçevesinde ulusal ve uluslararası güvenliği tehdit etmektedir (İngiltere Hükümeti, 2007):

a. Sınır anlaşmazlıkları: İklim değişikliği sonucu buzulların erimesi ve deniz seviyesinin yükselmesi, kara ve deniz sınırlarının değişimine neden olabilecektir. Öncelikle endişe yaratan meseleler, küçük ada devletlerinin sular altına gömülmesi ve kıyı şeritlerinin ciddi biçimde yok olmasıdır. Bu gelişmeler deniz alanları ve diğer karasal haklar konusunda anlaşmazlıklara neden olacaktır.

b. Göç: İklim değişikliği ile ilgili mevcut varsayımlara göre dünyanın önemli bir bölümünü deniz seviyelerindeki artış, tatlı su kaynaklarının azalması veya tarımsal kapasitenin düşmesi sonucunda yaşanamaz hale gelecektir. Bu durum kırsal alandan kentlere, verimsiz topraklardan verimli olanlara ve uluslararası sınırlar ötesi mevcut göç baskılarını artıracaktır. Göç, doğrudan çatışmalara yol açmaz. Ancak mevcut etnik kompozisyonu ve nüfus dağılımını gerek ülkeler içinde gerek ülkelerarasında değiştirerek istikrarsızlık ve çatışma olasılığını artırabilir.

c. *Enerji kaynakları*: İklim değişikliği, kıt enerji kaynakları üzerindeki rekabet, enerji arz güvenliği ve çatışma riski arasındaki ilişkiyi daha da karmaşıklaştıracak, “güvenliğimizi korurken enerji ve iklim hedeflerimizi nasıl dengeleyebileceğimiz” konusunda bizi ikileme baş başa bırakacaktır. Tedrici ve yönetilebilir değişimlerin çatışmalara yol açma olasılığı az olmakla beraber ani değişimler sıcak çatışmalara yol açabilecektir.

ç. *Diğer kaynakların kıtlığı*: İklim değişikliği, tatlı su kaynakları, ekilebilir alan, ürün ve balık miktarı gibi yaşamsal kaynakların özellikle kırılğan toplumlarda daha da kitleşmesine neden olmaktadır. Bu durum istikrarsızlık yaratacaktır.

d. *Toplumsal Baskı*: İklim değişikliğinin kalkınma ve eşitsizlik yoluyla ürettiği gerilimler ülkeler içinde veya ülkeler arasında doğrudan çatışmaya yol açmasa da bazı zayıf devletlerde siyasi şiddet olasılığı artacaktır.

e. *İnsani krizler*: İklim değişikliği insani krizlere yol açan şiddetli hava olaylarının artmasına sebep olacaktır. Bu olayların, siyasi ve güvenlikle ilgili sonuçlar doğuran toplumsal ve sınır ötesi baskılara yol açtığına dair daha şimdiden göstergeler mevcuttur.

İngiltere'nin iklim değişikliği konusunu Güvenlik Konseyi'ne taşıması tartışmalara yol açmıştır (Conca vd., 2017). Güvenlik Konseyi'nde bulunan kimi daimî (Rusya) ve 2011-2012 yılları için seçilmiş Güney Afrika ve 2012-2013 yılları için seçilmiş Pakistan gibi geçici üye ülkeler, bu konunun BM Genel Kurulu yerine Güvenlik Konseyi'ne taşınmasına karşı çıkmıştır.

Öte yandan Güvenlik Konseyi 17 Nisan 2007'de “iklim değişikliği, enerji ve güvenlik” arasındaki ilişkileri anlama ve ortak bir anlayış geliştirme gündemi ile geniş katılımlı bir toplantı düzenlemiştir. Toplantıda BM Genel Sekteri Ban Ki-Moon, iklim değişikliğinin çevresel, ekonomik ve sosyal etkileri yanında barış ve güvenlik üzerinde de ciddi etkileri olduğunu vurgulamıştır (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 2007). Çin temsilcisi iklim değişikliği konusunun güvenlik boyutları olabileceğini ancak esas olarak konunun sürdürülebilir kalkınma konusu olduğunu vurgulamıştır (ibid). Avrupa Birliği (AB) adına konuşma yapan Almanya temsilcisi ise Güvenlik Konseyi'nin çoğunlukla uluslararası barış ve güvenliğe yakın tehditlerle ilgilendiğini ama bu yaklaşımın daha muğlak ve uzak görünen çatışma nedenlerinin ihmal edilmesine neden olmaması gerektiğini vurgulamıştır. AB temsilcisi, önleyici diplomasinin önemini altını çizmiş, iklim değişikliğinin açlık, hastalıklar, yoksulluk, su kıtlığı ve göçler ile beraber, bütüncül ve önleyici bir anlayışla ele alınmasının gerektiğini belirtmiştir (ibid).

İklim değişikliğini BM çatısı altında uluslararası askeri güvenlik ile ilişkilendirme süreci bu oturumdan sonra da devam etmiştir. Örneğin, BM Genel Kurulu, BM Genel Sekreteri'nden BM Genel Kurulu'nun 64. oturumu için konuyla

İlgili ayrıntılı bir rapor hazırlanması istemiştir. Ban-ki Moon, hazırladığı 11 Eylül 2009 tarihli raporda iklim değişikliğinin beş ayrı yolla ulusal ve uluslararası güvenliği tehdit edebileceğini belirtmiştir (Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Raporu, 2009):

a. Kırılganlık: İklim değişikliği, gıda güvenliği ve insan sağlığını olumsuz yönde etkilemekte ve insanları doğa felaketlerine karşı daha savunmasız duruma getirmektedir.

b. Kalkınma: İklim değişikliği, kalkınma sürecini yavaşlatabilir veya bu süreçte edinilen kazanımları yok edebilir. Bunun sonucunda kırılganlık artar ve devletlerin istikrarı sağlamaları güçleşir.

c. Alınan önlemler ve güvenlik: İnsanların iklim değişikliği ile mücadele etmek için aldığı önlemler yerel çatışmaları arttırıp uluslararası sonuçlar doğurabilir.

ç. Devletsizlik: İklim değişikliği, toprak kaybı, haklar, güvenlik ve toprak üzerindeki devlet egemenliğinin kaybolması konuları ile ilgili sorunlar doğurabilir.

d. Uluslararası çatışma: İklim değişikliği ortak kullanılan ya da paylaşılmamış doğal kaynaklar üzerindeki uluslararası mücadeleyi tetikleyici bir rol oynayabilir.

Ban-ki Moon, raporda iklim değişikliğinin aynı zamanda birçok ülke tarafından “tehdit arttırıcı” olarak görüldüğünü not etmiş ve buna karşın tehdit azaltıcıların kabul edilmesi gerektiğini öne sürmüştür. Raporda önerilen “tehdit azaltıcılar” iktisadi kalkınma, demokratik yönetim, yerel ve ulusal düzeyde güçlü kurumlar, uluslararası iş birliği, önleyici diplomasi, arabuluculuk ve de iklim değişikliği ile güvenlik arasındaki bağı açıklayan araştırmalara yapılan yatırımların arttırılmasıdır. Raporda uluslararası toplumun, iklim değişikliği sonucunda çok yakında ortaya çıkacak toprak kayıpları, devletsizleşme, mülteci sayısında artış, uluslararası su kaynaklarının paylaşımında güçlükler ve de Kuzey Kutbu’ndaki buzulların erimesi gibi bazı sorunların uluslararası ilişkilerde doğuracağı olumsuz sonuçlara hazırlıklı olması önerilmiştir (ibid).

İklim değişikliği konusunun Güvenlik Konseyi çerçevesinde ele alınması Ban-ki Moon’un raporu sonrasında da devam etmiştir. Güvenlik Konseyi 2011 yılında da iklim değişikliğinin güvenlik boyutunun tartışıldığı bir oturum düzenlemiştir (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 2011). Güvenlik Konseyi’nin iklim değişikliğinin ele alınması için uygun olup olmadığı yine üyeler arasında tartışma yaratmış ve görüş ayrılıklarına sebep olmuştur. Çin, Rusya, Arjantin, Mısır ve Hindistan, BM Genel Kurulu’nun iklim değişikliğinin ele alınması için daha uygun bir platform olduğunu düşündüklerini yinelemişlerdir (ibid). Tartışmalara rağmen Konsey üyeleri toplantı sonucunda yapılması için bir “Güvenlik Konseyi Başkanı

Açıklaması”nda uzlaşmışlardır (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Başkanı Açıklaması, 2011).

Bunu takiben, iklim değişikliğinin güvenlik boyutu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nce Arria formülü ismi verilen ve resmi olmayan oturumlarda 2013 ve 2015 yıllarında iki kez ele alınmıştır².

Konuya devlet politikası düzeyinde yaklaşıldığında, iklim değişikliği sebebiyle yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan küçük ada devletlerinin dışında ABD ve AB’nin iklim değişikliği konusunu güvenlik boyutuyla ele almada başı çekenler olduğunu görmekteyiz.

ABD’de birçok düşünce kuruluşu iklim değişikliğini güvenlik boyutu ile ele alan çok sayıda rapor yayınlamıştır. Örneğin, ABD Savunma Bakanlığı’ndan Schwartz ve Randall’ın 2003 yılında yayınladıkları rapor bunlardan bir tanesidir (2003). Bunu takiben, Center for a New American Security ve Center for Strategic and International Studies tarafından yayınlanan rapor, küresel iklim değişikliğinin ABD dış politikası üzerindeki etkilerini başlıca üç senaryo, beklenen senaryo, kriz senaryosu ve felaket senaryosu, çerçevesinde ele almaktadır (2007).

ABD’de iklim değişikliği ile güvenlik çalışmalarının en sık beraber ele alındığı yıl 2007 yılıdır. İklim değişikliğini ABD’nin ulusal güvenliği boyutuyla ele alan çalışmalarda ve bu çalışmalara verilen finansal desteklerde özellikle 2010 sonrasında bir azalma gözlemlenebilir (Diez vd., 2016). Öte yandan Council on Foreign Relations ve Brookings Institute gibi düşünce kuruluşlarının 2010 sonrasında da iklim güvenliği ile ilgili çalışmaları ve düzenledikleri konferanslar mevcuttur.

İklim değişikliğinin ABD’nin ulusal güvenliği boyutuyla ele alınması özellikle 2015 yılında Paris Anlaşması öncesinde tekrar önem kazanmıştır. Örneğin, ABD Dışişleri Bakanı John Kerry 2015 yılının Kasım ayında Old Dominion Üniversitesi’nde yaptığı konuşmada bu konuyu ele almıştır (Kerry, 2015). Yine 2015 yılının Ekim ayında, milli güvenlik danışmanı Susan Rice Stanford Üniversitesi’nde yaptığı konuşmada iklim değişikliğinin ABD ulusal güvenliğine bir tehdit olabileceğinin altını çizmiştir (Rice, 2015). 2015 yılında yayınlanan ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi de iklim değişikliğini “milli güvenliğe tehdit unsuru” olarak ele almaktadır (Beyaz Saray, 2015). 2016 yılında ise ABD ordusunun deniz seviyesindeki değişiklikler karışığında alması gereken önlemlerin ele alındığı bir rapor hazırlanmıştır (The Centre for Climate and Security, 2016).

AB tarafından iklim değişikliğinin güvenlik sorunsalı içinde değerlendirilmesi ise 2007’nin ilk yarısında, dönem başkanı Almanya’nın önderliğinde hız

² Arria-formülü oturumlar resmi olmayan ve Güvenlik Konseyi usul kurallarının uygulanmadığı oturumlardır.

kazanmıştır. Bu çerçevede, iklim değişikliğinin sebep olduğu güvenlik tehditleri 2007 yılının haziran ayında AB Konseyi'nde devlet başkanlarınca tartışılmıştır. Konsey, AB dış ilişkiler yüksek temsilcisi Javier Solana'dan bu konuda bir rapor hazırlamasını istemiştir. Hazırladığı raporda Solana, iklim değişikliğini "tehdit artırıcı" olarak ele almış ve de iklim değişikliğinin yıkıcı etkileri sonucunda milyonların Avrupa'ya göç edebileceğini vurgulamıştır. Raporda iklim değişikliğinin var olan tehdit ve riskleri katlayacağı, aynı zamanda bu risklerin yalnızca insani boyutlu olmadığı, Avrupa'nın çıkarlarını doğrudan tehdit edebilecek biçimde siyasi ve güvenlik içerikli olduğu savlanmıştır (Avrupa Komisyonu ve Yüksek Temsilcisi, 2008; Vogler, 2013).

AB'nin iklim değişikliğinin güvenlik boyutunu ele alışı ABD'ninkinden farklılıklar gözlemlemek ise mümkündür. Örneğin Hayes ve Hayes'e göre, iklim değişikliği konusu AB politika yapım sürecinin temel taşlarından biri olduğu için iklim değişikliği konusu güvenlik sorunsalından ziyade "liderlik" ve "ekonomik fırsat" söylemleri ile birlikte değerlendirilmektedir (2014). İklim Değişikliği ve Avrupa Güvenliği kitabının yazarı Youngs'a göre ise iklim güvenliği kavramı AB ölçeğinde ciddi politika değişikliklerine ve yeniliklerine yol açmamıştır. Youngs bu yöndeki eğilimlerin özellikle 2011 yılı sonrasında azaldığına dikkati çekmektedir. 2011 yılından sonra da iklim değişikliği ve güvenlik kavramlarını ele alan çalışmalar ve konferanslar düzenlenmeye devam edilse de özellikle 2011 sonrasında Avrupa Birliği'nin başka konulara öncelik vermesi sebebiyle iklim güvenliği stratejileri daha az ele alınmaktadır (Youngs, 2015). Yine de iklim güvenliği konusu ile ilgili çalışmaların 2011 sonrasında da Avrupa Birliği Institute for Security Studies gibi kuruluşlar tarafından yapıldığını da eklemek gerekir (Stang, 2014).

Özetle, ABD ve AB'nin özellikle 2003 ile 2011 yılları arasında iklim değişikliğini güvenlik boyutuyla sıklıkla ele aldığını söylemek mümkündür. Bu süreç tamamıyla sonuçlanmamış olsa da bu yönde yapılan yayınlar ve konuşmalarda azalma gözlemlenmektedir (Diez vd., 2016; Youngs, 2015). Ayrıca, iklim değişikliğinin güvenlik boyutu ile ilgili küresel bir uzlaşma söz konusu değildir. Farklı ülkeler konuyu farklı yönleriyle ele almaktadır. Örneğin, bazı ülkeler iklim değişikliğinin doğrudan vatandaşlarının fiziksel güvenliğini tehdit etmesini, yani sorunun insani güvenlik boyutunu ele alırken bazı ülkeler sorunu ülkeler arası göç artırıcı boyutuyla değerlendirmektedirler.

3. TÜRKİYE İKLİM POLİTİKASINDA İKLİM GÜVENLİĞİ KAVRAMI

Çalışmanın bu bölümünde iklim güvenliği söyleminin Türkiye'nin iklim politikasındaki yeri incelenmektedir. Bu amaçla ilk olarak ülkedeki iklim politikasının tarihsel gelişimi kısaca incelenmektedir. Daha sonra iklim güvenliği söyleminin Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın resmî belgelerindeki, Türkiye'nin

Güvenlik Konseyi'nde yaptığı konuşmalardaki ve de ülkenin iki önemli gazetesinde konu ile ilgili çıkan haberlerdeki yeri sözel içerik yöntemi ile analiz edilmektedir.

Resmî belge olarak ülkenin başlıca ulusal iklim değişikliği strateji belgeleri olan Türkiye İklim Değişikliği Stratejisi 2010-2023, Türkiye Cumhuriyeti İklim Değişikliği Eylem Planı 2011-2023 ve Türkiye'nin İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı 2011-2023 incelenmiştir.

Türkiye'nin Güvenlik Konseyi'nde yaptığı konuşmaların sözel içerik analizi, ABD, Almanya ve Meksika delegelerinin konuşmalarıyla karşılaştırmalı olarak yapılmıştır. Bu üç ülkenin seçilmesinin çeşitli sebepleri vardır. ABD ve Almanya iklim güvenliği söyleminin oluşturulması ve ülke mevzuatlarına girmesinde öncülük eden ülkelerdir. Almanya aynı zamanda AB üyesidir ve de ülkenin iklim değişikliği üzerine benimsediği söylemler AB'nin benimsediklerini yansıtmaktadır. Meksika ise sosyo-ekonomik açıdan Türkiye'ye benzer nitelikler taşımaktadır. Meksika da Türkiye gibi OECD üyesi olmasına rağmen Dünya Bankası tarafından üst-orta gelirli ülkeler arasında değerlendirilmektedir (Dünya Bankası, 2017). Özetle, ülke seçiminde, Türkiye'nin iklim güvenliği kavramını hem bu konuda önderlik eden ülkelere hem de kendi sosyo-ekonomik düzeyine benzer özellikler taşıyan ülkelere kıyasla ne derece benimsediğini analiz etmeyi sağlayacak ülkeler seçilmiştir. Delegelerin konuşmalarına BM'nin veri tabanı UNBISNET aracılığı ile ulaşılmıştır.

Ayrıca Türkiye'nin iki ulusal gazetesi olan Milliyet ve Cumhuriyet gazetelerinde iklim güvenliği ile ilgili çıkan haberler taranmıştır. Bu iki gazetenin seçilmiş olmasının sebebi geniş bir okuyucu kitlesine sahip olmalarıdır. Tarama yapılırken gazetelerin kendi web-sitelerindeki arama butonları kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar iklim güvenliği kavramı ile ilgili olup olmamaları göz önünde bulundurularak ayıklanmıştır.

Türkiye, uluslararası iklim rejiminde herhangi bir liderlik iddiası olmayan bir ülkedir. İklim Değişikliği ile Mücadele Performansı indeksine göre, iklim değişikliği ile mücadelede attığı adımlar açısından 58 ülke içinde 47. durumdadır. Aynı indekse göre iklim değişikliği ile mücadele konusunda ülkenin sarf ettiği çabalar “çok kötü” olarak nitelendirilmektedir. (Germanwatch ve Climate Action Network, 2016). Gerçekten de Türkiye, uluslararası iklim müzakerelerinden bağlayıcı sonuçlar çıkmadığı sürece “özel koşullarını” ileri sürmüş ve de iklim değişikliğine karşı herhangi bir mücadele yürütmeye çok da istekli olmamıştır. Bu durum, Türkiye'nin AB'ye uyum süreci sebebiyle gerçekleştirmesi beklenen “politika ve norm yayılması” tezine karşıtı oluşturmaktadır (Turhan vd., 2016: 449).

Türkiye'de iklim değişikliğine ilişkin çalışmalar dünyadaki gelişmelere kıyaslandığında göreceli olarak geç başlamıştır. Ülkenin ilk çevre sorunları

envanteri 1980 yılında Türkiye Çevre Sorunları Vakfı tarafından hazırlanmıştır. İklim değişikliği ile ilgili kapsamlı ilk çalışmalar ise 1992 Rio Konferansı'na hazırlık için 1991-1992 yıllarında Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü'nce yürütülmüştür (Ediger, 2008).

Türkiye uluslararası iklim rejimine diğer birçok ülkeye nazaran geç katılmıştır. Bunun en önemli göstergesi, ülkenin Birleşmiş Milletler öncülüğünde 1992'de imzalanan BMİDÇS'ye 2004 yılına kadar taraf olmamasıdır. Bunun sebebi, sözleşme metni hazırlandığında Türkiye OECD üyesi olması dolayısıyla sözleşme belgesinin hem ek-1 hem ek-2 ülke listelerinde yer almasıdır. Türkiye bu durumu adil bulmamış ve BMİDÇS'ye, ek-2 ülkesi olmaktan çıkarılacağı 2004 yılına kadar dahil olmamıştır. Bu süreçte Türkiye'nin "özel koşulları" olduğu savlanmıştır. Ülkenin OECD üyesi olmasına rağmen diğer üyelere göre düşük ekonomik ve sosyal göstergelerinin ve tarihsel olarak düşük karbon salınımının olması, "özel koşullar" tezinin temelini oluşturmaktadır (Turhan vd., 2016).

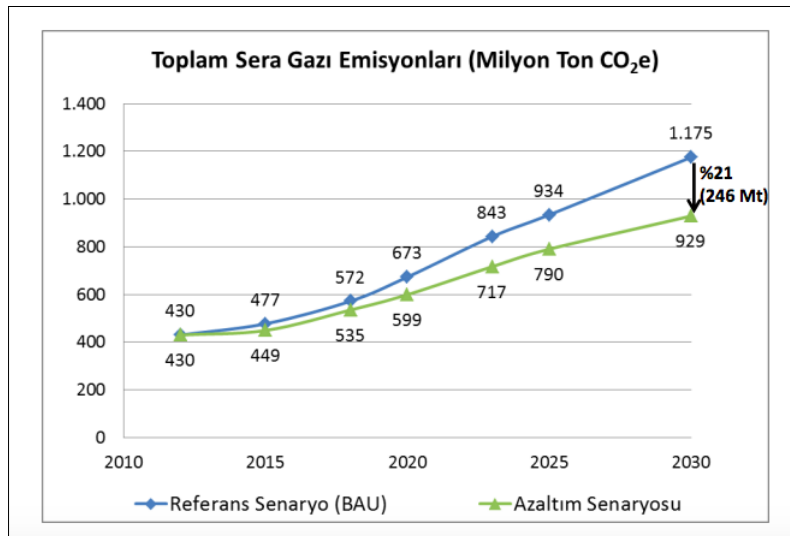
Türkiye'nin ulusal iklim politikası ilk kez Kalkınma Bakanlığı tarafından yayınlanan Beş Yıllık Kalkınma Planlarının sekizincisinde yer almıştır. Planda, Türkiye'nin BMİDÇS'ye üye olmak ve ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar çerçevesinde artan nüfusunu göz önüne alarak üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmeye çalıştığı belirtilmiştir (Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2000). 2004 yılında BMİDÇS'ye üye olan Türkiye, ilk ulusal bildirimini 2007 yılında sunmuştur. Bu bildirimde göre Türkiye'nin karbon salınımdaki en büyük pay enerji sektörüne aittir. 1990-2004 yılları arasında, ülkedeki toplam karbon salınımı %74 arttırmıştır (İklim Değişikliği Birinci Ulusal Bildirimi, 2007). Bunu takiben 2009 yılında Kyoto Protokolü'ne de taraf olunmuştur. Fakat Türkiye Kyoto Protokolü'nün salınımlarını azaltmakla yükümlü ek-B ülkeleri arasında yer almamıştır. Bu sebeple Türkiye'nin ne 2008-2012 yıllarını kapsayan birinci ne de 2013-2020 yıllarını kapsayan ikinci dönemde Kyoto Protokolü'ne taraf olması gerekçesiyle herhangi bir salınım azaltma yükümlülüğü bulunmamaktadır.

Türkiye'nin Kyoto Protokolü çerçevesinde herhangi bir salınım azaltma yükümlülüğü olmasa da özellikle BMİDÇS'ye üye olduğu 2004 yılından sonra ulusal düzeyde bazı politika değişikliklerinden bahsedilebilir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yayınlanan Türkiye İklim Değişikliği Stratejisi 2010-2023, Türkiye Cumhuriyeti İklim Değişikliği Eylem Planı 2011-2023 ve Türkiye'nin İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı 2011-2023 bu dönemde yayınlanan iklim değişikliği ile ilgili en önemli ulusal belgelerdir. Ayrıca, 2013 yılında beşinci, 2016 yılında da altıncı Ulusal Bildirim Raporları BMİDÇS'ye sunulmuştur. Türkiye'nin ilk Ulusal Bildirim Raporundan sonra ikinci, üçüncü ve dördüncü raporlarını yayınlamadan yayınladığı ikinci ulusal raporun "Beşinci Ulusal Bildirim Raporu" ismini alması da dikkate değerdir (İklim Değişikliği Birinci Ulusal

Bildirimi, 2007; İklim Değişikliği Beşinci Ulusal Bildirimi, 2013; İklim Değişikliği Altıncı Ulusal Bildirimi, 2016).

Türkiye'nin uluslararası bir antlaşma dolayısıyla sera gazı salınımı azalımı taahhüdü verdiği ilk antlaşma 2015 yılının aralık ayında kabul edilen Paris Antlaşması'dır. Türkiye Paris Antlaşmasını 2016 yılının Nisan ayında imzalanmıştır (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2016). Paris Antlaşmasına göre ülkeler sera gazı salınımlarını kendi belirledikleri ulusal katkı beyanları doğrultusunda gerçekleştireceklerdir. Bu çerçevede Türkiye, 2030 yılına kadar sera gazı salınımlarını hiçbir ek tedbir alınmaması durumunda gerçekleşecek artışa oranla %21 azaltacağını beyan etmiştir. Bu demektir ki, normal koşullar altında 2030 yılında 1.175 MtCO₂e salım öngören Türkiye, Paris Antlaşması'na taraf olduğu için salınımlarını 929 MtCO₂e'ye çıkarmayı planlamaktadır³. Türkiye'nin Paris Antlaşması çerçevesinde iklim değişikliği ile mücadele için kendisine önemli bir hedef koyduğu maalesef söylenemez (Şahin, 2016). Zira 2013 yılında Türkiye'nin toplam sera gazı salınımı 459,1 MtCO₂e'dir. Buna göre, Türkiye Paris Anlaşması çerçevesinde 2030 yılında 2013 yılındaki sera gazı salınımını iki katına çıkarabilecektir. Tablo.1'de de görülebileceği gibi Türkiye'nin 2015 yılındaki sera gazı emisyonu 477 MtCO₂e'dir (Türkiye Cumhuriyeti Niyet Edilen Ulusal Olarak Belirlenmiş Katkı, 2015). Bir başka deyişle, Türkiye anlaşmanın onaylandığı 2015 yılından hedef olarak belirlenen 2030 yılına kadar sera gazı emisyonları azaltmayacak, tersine attıracaktır. Eğitimli iş gücü ve çok yüksek alternatif enerji potansiyeli olan Türkiye'nin kalkınma hedeflerine ulaşabilmek için bu kadar yüksek bir emisyon artırımına ihtiyaç duyması kapasite yetersizliği ile değil ancak iklim değişikliği ile mücadele politikaları kapsamındaki yetersizlikle açıklanabilir.

Tablo.1: Türkiye'nin Paris Antlaşması Kapsamında Belirttiği Ulusal Katkı Payı

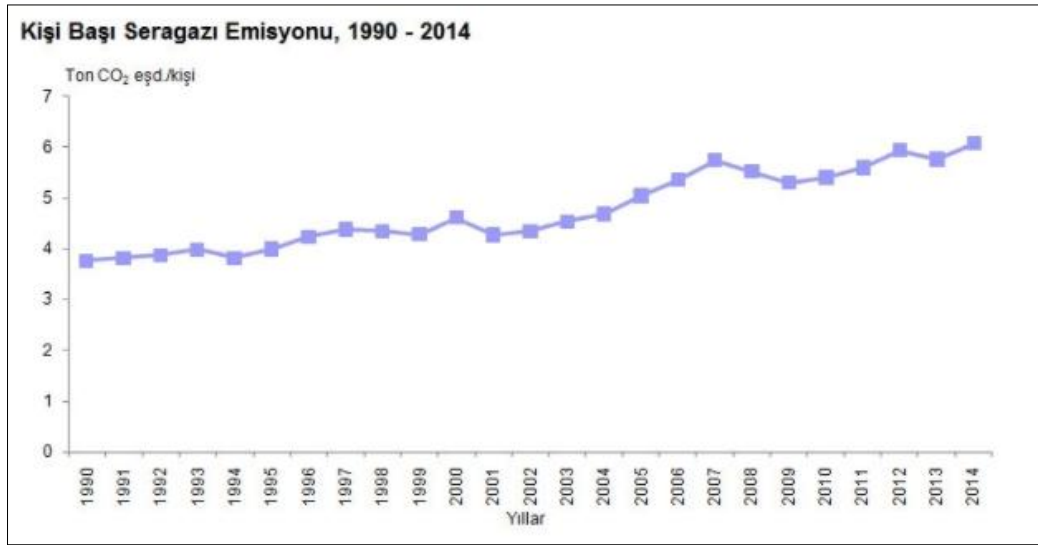

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Niyet Edilen Ulusal Olarak Belirlenmiş Katkı, 2015.

³ MtCO₂e, 1 milyon ton veya 1 megaton karbondioksit salınımına karşılık gelen ölçü birimidir.

Türkiye'nin iklim politikası değerlendirilirken göz önünde bulundurulması gereken en önemli noktalardan biri de sera gazı salınımlarının artışıdır. Türkiye'de 2014 yılı toplam sera gazı emisyonu 1990 yılına göre %125 artış göstermiştir. Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK) tarafından 1990 yılında kişi başına düşen CO₂ eşdeğer emisyon 3,77 ton/kişi olarak hesaplanırken, bu değer 2014 yılında 6,08 ton/kişi olarak hesaplanmıştır (2014).

Tablo.2: Türkiye'de Kişi Başı Sera Gazı Emisyonu, 1990-2014

Kaynak: TUIK, 2014.

Ekonomik büyüme amacı, ulusal hedeflerde, iklim değişikliğinden önce gelmektedir. İklim değişikliğinin farklı söylemler çerçevesinde ele alımı bu durumu değiştirmemiştir. Yani, iklim değişikliği ile mücadele ister iklim güvenliği ister çevre adaleti ister insan güvenliği söylemini kullanılsın, Türkiye'de iklim değişikliği ile mücadeleyi ekonomik büyüme amacının ötesine taşımak şimdiye kadar mümkün olmamıştır.

Çevre kavramının genellikle ülkenin doğal kaynaklarının ve ekosistem servislerinin toplamı olarak görüldüğü Türkiye'de iklim güvenliği kavramı da daha çok ulus aşırı boyutu ile ele alınmıştır (İzci, 2012). Bu çerçevede, iklim değişikliğinden olumsuz etkilenen Fırat-Dicle bölgesinde yaşanabilecek su sıkıntılarının yol açabileceği uluslararası sorunlar iklim güvenliği kavramı açısından ele alınan konuların başında gelmektedir (Kibaroglu ve Maden, 2014). Su sıkıntısı ve çölleşmeye bağlı olarak ortaya çıkacak gıda sorunları ve tarımsal problemler de Türkiye'de iklim güvenliği düzleminde tartışılan diğer önemli konulardır.

Türkiye'de iklim güvenliği tartışmaları özellikle 2007-2009 ve de 2014-2017 yılları arasında yoğunlaşmıştır. İlk dönemdeki yoğunluğun sebebi Türkiye'nin BMİDÇS'ye gönderdiği ilk ulusal bildirimini 2007 yılında yayınlamış olması ve bu çerçevede artan değerlendirme ve tartışmalardır. Yine 2007 yılında İstanbul Teknik

Üniversitesi tarafından Türkiye'nin ilk ulusal iklim değişikliği kongresinin düzenlenmesi de iklim değişikliği üzerindeki tartışma ve araştırmaları desteklemiştir (I. Ulusal İklim Değişikliği Kongresi, 2007). 2014-2017 arası ikinci dönemde ise Paris İklim Antlaşması öncesi ve sonrasındaki tartışmalar çerçevesinde, iklim güvenliği söylemi Türkiye'de yeniden gündeme gelmiştir.

Türkiye'de iklim değişikliğinin ulusal güvenlik çerçevesinde ele alınmasının öncülüğünü ilk dönemde genellikle askeri uzmanlar yapmıştır (Diez vd., 2016). Radikal gazetesinde yayınlanan "Küresel Isınma Ciddi Bir Güvenlik Sorunudur" başlıklı yazı buna verilebilecek örneklerdendir. Bu makalede Eslen, Türkiye'nin küresel ısınmanın Ortadoğu'da çıkaracağı istikrarsızlıklara en kısa zamanda hazırlanması gerektiğini savlamıştır (Eslen, 2009). Bunun yanında, 2009 yılında, Genelkurmay Başkanlığı'nın bülteninde iklim değişikliğinin Türkiye'nin güvenlik politikalarına etkileri üstüne makaleler yayınlanmıştır (Aktaş, 2009). Aynı yıl içinde "askeriyenin düşünce kuruluşu" olarak da adlandırılan Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM) tarafından "Küresel İklim Değişikliği ve Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri" başlıklı bir sempozyum düzenlenmiştir (Kıbaroğlu, 2007).

Paris İklim Antlaşması çerçevesinde iklim güvenliği söylemi üstüne tartışmaların yeniden hızlandığı 2014-2017 arası ikinci dönemde ise bu konudaki öncülüğünü genellikle akademik girişimler yapmıştır. 28-29 Mayıs 2015 tarihlerinde Bilkent Üniversitesi, İstanbul Politikalar Merkezi, Stiftung Mercator Girişimi ve Uluslararası Göç Örgütü Türkiye Ofisi'nin ortaklığında Türkiye'de iklim değişikliği ve güvenlik ilişkisini ele alan bir çalıştay düzenlenmiştir. Bunu takiben, 14 Ekim 2015 tarihinde, Bilkent Üniversitesi, İstanbul Politikalar Merkezi, Stiftung Mercator Girişimi ve Almanya Ankara Büyükelçiliği'nin desteğinde, iklim değişikliği ve güvenlik kavramlarının Türkiye-Almanya ölçeğinde değerlendirildiği bir diğer çalıştay Berlin'de organize edilmiştir.

Analiz: Başlıca Ulusal Belgeler

Türkiye'de iklim değişikliğinin ne ölçüde güvenlik meselesi haline getirildiğini saptayabilmek amacı ile başlıca ulusal iklim değişikliği strateji belgeleri olan Türkiye İklim Değişikliği Stratejisi 2010-2023, Türkiye Cumhuriyeti İklim Değişikliği Eylem Planı 2011-2023 ve Türkiye'nin İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı 2011-2023'te sözel içerik analizi gerçekleştirdik. Bu amaçla belgelerde "güvenlik", "güvenli(ği)" ve de "tehdit" sözcüklerinin taramasını yaptık. Vardığımız sonuca göre her üç belge de iklim değişikliğini bir tehdit unsuru olarak göstermektedir. "Tehdit" ve "güvenli(ği)" sözcükleri her üç belgede de kullanılmıştır. Hatta "tehdit" sözcüğü birkaç defa alt başlıklarda da kullanılmıştır. Fakat "iklim değişikliğinin ülke güvenliğini tehdit etmesi" tezinden sadece Türkiye İklim Değişikliği Stratejisi 2010-2023'nde bahsedilmektedir (Tablo.3). Buna karşın "iklim değişikliğinin gıda güvenliğini ve enerji arz güvenliğini tehdit etmesi" tezi

her üç belgede de yer almaktadır. “Güvence” kelimesi ise belgelerde hemen her zaman gıda güvenliği kavramı çerçevesinde kullanıldığı için analize dahil edilmemiştir.

Tablo.3: Türkiye’nin İklim Değişikliği Strateji ve Eylem Planlarında “Güvenlik” Sözcüğünün Kullanımı

	Türkiye İklim Değişikliği Stratejisi 2010-2023	Türkiye Cumhuriyeti İklim Değişikliği Eylem Planı 2011-2023	Türkiye’nin İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı 2011-2023	Toplam
Ülke Güvenliği	1			1
Gelecek Nesillerin Güvenliği	1			1
Enerji Arzı Güvenliği	1	2	2	5
Gıda Güvenliği	1	2	10	13
Altyapı Güvenliği			2	2
Doğal Afetler Karşısında Güvenlik			2	2
Su Güvenliği			6	6
Ekosistem Hizmetleri Güvenliği			1	1
Genel Güvenlik			1	1
Toplam	4	4	24	32

Tablo.3’te de gösterildiği gibi Türkiye’nin Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından hazırlanmış resmi iklim değişikliği strateji belgeleri ve eylem planlarında iklim değişikliği en çok gıda güvenliğini tehdit etmesi açısından ele alınmaktadır. Bunu iklim değişikliğinin su güvenliğini ve enerji arzı güvenliğini tehdit etmesi izlemektedir. İklim Değişikliği Stratejisi 2010-2023 belgesinde iklim değişikliğinin ülke güvenliğini tehdit etmesinden bahsedilmektedir. Fakat yine de söz konusu olanın askeri bir tehdit mi yoksa gıda, su veya enerji ihtiyacından doğan bir tehdit mi olduğu belirtilmemiştir:

“Türkiye; iklim değişikliğinin çok ciddi çevresel ve sosyoekonomik sonuçlara yol açabilecek, hatta *ülkelerin güvenliğini* tehdit edebilecek boyutta, çok yönlü ve karmaşık bir sorun olduğu ve bunların sebep olacağı etkilerin gelecek nesillerin yaşamını tehdit eden en önemli sınamalardan biri haline geldiği bilinciyle, iklim değişikliğine neden olan sera gazı emisyonlarının azaltılması ve iklim değişikliği ile mücadele kapsamında uluslararası işbirliğinin önemini farkındadır (Türkiye İklim Değişikliği Stratejisi 2010-2023, 2010: 1, vurgu eklenmiştir).”

Yukarıdaki tümcede bahsi geçen güvenlik kavramının askeri güvenlik mi yoksa gıda, su veya enerji güvenliği ile (de) mi ilgili olduğu ancak okuyucunun güvenlik algısının genişliği ve darlığı ile belirlenebilir.

Fakat tabii ki Tablo.3'ten çıkarılacak önemli sonuç Türkiye'de iklim değişikliği ile güvenlik kavramlarının beraber ele alındığını kanıtlayan belgelerin varlığıdır. Daha önce belirtildiği gibi Türkiye'de iklim güvenliği kavramı, iklim değişikliğinin daha çok su veya gıda ihtiyaçlarının sağlanmasında doğuracağı sorunlar çerçevesinde ele alınmıştır. Buna göre, iklim ve güvenlik kavramı arasında doğrudan bir bağlantı kurmaktan çok başvurulan yöntem iklim, güvenlik ve su veya gıda kavramları arasında üçlü bir bağlantı kurmaktır.

Analiz: Türkiye'nin Güvenlik Konseyi Konuşmaları

Türkiye'nin Güvenlik Konseyi'nin resmi oturumları çerçevesinde yaptığı konuşmaları analiz ettiğimizde de benzer sonuçlara ulaşmaktayız. Bu amaçla, Türkiye'nin, ABD'nin, Almanya'nın ve Meksika'nın Güvenlik Konseyi'ndeki konuşmalarını iklim ve güvenlik kavramlarını ele alışları açısından karşılaştırmalı olarak sözel içerik analizi ile değerlendirdik.

Tablo.4: Güvenlik Konseyi Oturumlarında Kullanılan Söylemler

	Türkiye	ABD	Almanya	Meksika
2007 Oturumu	Oturuma katılmamıştır	“Enerji” güvenliği	İklim değişikliği ile “çatışma olasılığı” arasındaki bağ	Söz almamıştır
2011 Oturumu	İklim değişikliğinin yol açtığı “riskler”	Söz almamıştır	Oturum başkanlığı yapmıştır	İklim değişikliğinin “uluslararası barış ve güvenlik için doğuracağı sonuçlar”

Güvenlik Konseyi'ne odaklanılmasının sebebi herhangi bir konunun güvenlik boyutunun ele alınabileceği en yetkili uluslararası organ olmasıdır. Buna göre, iklim değişikliğinin Güvenlik Konseyi'nde ele alınması iklim değişikliği ile güvenlik kavramlarını bir araya getirmek, yani iklim güvenliği kavramını ele almaktır. 2007 ve 2011 yıllarındaki iki oturumun seçilmesinin sebebi ise iklim değişikliğinin Güvenlik Konseyi'nde sadece bu iki oturumda resmi biçimde ele alınmış olmasıdır.

2007 yılında düzenlenen Güvenlik Konseyi'nin 5663. oturumunun başkanlığını İngiltere delegesi üstlenmiş, iklim değişikliğinin özellikle göç ve doğal kaynaklar üzerindeki rekabeti arttırıcı etkisi sebebiyle çatışmaları hızlandıracağını vurgulamıştır. ABD delegesi iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden bahsederken “iklim güvenliği” kavramını kullanmak yerine “enerji güvenliği”nin sağlanamaması durumunda siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkların artacağını belirtmiştir. Ayrıca G-8 ülkelerinin liderlerinin iki yıl önce de enerji güvenliği, iklim değişikliği ve sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişkinin beraber ele alınması gerektiğini belirttiğini hatırlatmıştır. Almanya delegesi ise AB, Türkiye, Hırvatistan, Makedonya, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Karadağ, Sırbistan, Ukrayna ve Moldova

adına konuşmuştur. Türkiye, AB aday ülkesi olduğu için Almanya delegesi tarafından temsil edilmiştir. Fakat Almanya delegesinin konuşmasının Türkiye'nin resmi tutumunu ne derece yansıttığı tartışmaya açıktır. Almanya delegesi konuşmasında "iklim güvenliği" kavramını doğrudan kullanmasa da Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nin bulgularının güvenliğe dolaylı ve dolaysız yoldan etkilerinin olacağını belirtmiştir. Ayrıca iklim değişikliğinin çatışma çıkma olasılığını arttırıcı bir boyutu olduğunun altını çizmiştir. İklim değişikliğinin çatışma çıkarma olasılığının daha uzun sürede etkili olacak olmasına rağmen bu konunun Güvenlik Konseyi tarafından göz ardı edilmemesi gerektiğini savlamıştır. Ayrıca iklim değişikliğinin yaratacağı güvenlik sorunları ile mücadelede iklim değişikliğine adaptasyon yöntemlerinin de kullanılması gerektiğinin altını çizmiştir.

Bu tutuma karşı çıkan ülkeler de olmuştur. Örneğin, Çin delegesi Güvenlik Konseyi'nin iklim değişikliğinin tartışılması için uygun bir çatı olmadığını savlamış, iklim değişikliğinin ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ilkesi çerçevesinde ele alınması gerektiğini belirtmiştir. Güvenlik Konseyi'nin bu konunun tartışılması için uygun bir çatı sunmamasına sebep olarak ise Konsey'in iklim değişikliği konusunda yeterli uzmanlığa sahip olmadığını göstermiş ayrıca Konsey'in tüm ülkelerin katılımına açık olmadığını hatırlatmıştır. İklim değişikliğinin güvenlikle ilgili bazı sonuçlarının olabileceğini bildiklerini belirten Çin delegesi, iklim değişikliğinin aslen bir sürdürülebilir kalkınma sorunu olduğunu savlamıştır. Çin delegesi bu tutumunda yalnız değildir. Örneğin, Endonezya delegesi de iklim değişikliğinin Güvenlik Konseyi'nde bir daha tartışılmasını istemediklerini belirtmiş, iklim değişikliğiyle etkili mücadele için yapılması gereken şeyin kalkınmış ülkelerin üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmesi olduğunun altını çizmiştir (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Oturumu, 2007).

2011 yılında düzenlenen Güvenlik Konseyi'nin 6587 numaralı oturumunda ise Almanya oturumu düzenleyen taraf olarak yer almıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde iklim değişikliği ve güvenlik arasındaki bağın algılanmasında Almanya'nın lider rol üstlenen ülkelerden biri olduğu savlanabilir. Oturumda Türkiye de söz almıştır. Türkiye, iklim değişikliğinin küresel bir sorun olduğunu ve iklim değişikliğiyle ortak bir sorumluluk ruhuyla mücadele edilmesi gerektiğini belirtmiştir. İklim değişikliği ile mücadele için BMİDÇS vasıtasıyla çözüm arandığını hatırlatmıştır. Bu, Türkiye'nin iklim değişikliği ile güvenlik arasında bağ kurarken ABD ve Almanya'dan daha temkinli bir tutum izlediğini göstermektedir. Türkiye, iklim değişikliğini ivedilikle mücadele edilmesi gereken bir güvenlik sorunu olarak ele almaktansa bu sorunun iklim değişikliğinin tarihsel yükümlülükler çerçevesinde tartışıldığı BMİDÇS çatısı altında ele alındığını hatırlatmıştır. Böylece, bu sorunun çözümünde soruna tarihsel olarak daha fazla yol açanların sorun çözümünde daha fazla sorumluluk alması gerektiğini ima

etmiştir. Yine aynı oturumda söz alan Meksika delegesi ise Türkiye gibi BMİDÇS'den bahsetmiş, ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ilkesini hatırlatmıştır. Meksika delegesi ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ilkesi sebebiyle iklim değişikliğinin diğer geleneksel güvenlik sorunlarından daha farklı olduğunu belirtmiştir. Meksika delegesi Türkiye'ye göre konuşmasında iklim değişikliğinin yol açacağı güvenlik sorunlarına daha fazla yer vermiştir. Zira Meksika delegesi gerekli tedbirlerin alınmaması durumunda Güvenlik Konseyi'nin ileride iklim değişikliğinin yol açacağı güvenlik sorunlarıyla başa çıkmak için eyleme geçmesinin gerekebileceğinin bile altını çizmiştir. Ayrıca Meksika delegesi iklim değişikliğinin Güvenlik Konseyi'nde ele alınmasının bu konuyla ilgili eyleme geçmesi gereken diğer BM oturumlarının etkinliğini arttıracaklarını umduklarını belirtmiştir. Türkiye ve Meksika delegelerinin konuşmalarında dikkat edilmesi gereken nokta her ülkenin de iklim değişikliği konusunun Güvenlik Konseyi'nde tartışılmasına açık bir dil kullanarak karşı çıkmamalarıdır. Fakat Türkiye delegesi konuşması esnasında BMİDÇS çatısını açıkça hatırlatmış, Meksika delegesi ise diğer toplantıların varlığına dikkat çekmiştir (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Oturumu, 2011). Fakat 2007'de düzenlenen oturumda olduğu gibi iklim değişikliğinin Güvenlik Konseyi'nde ele alınmasına çok daha sert tepki veren ülkeler olmuştur. Örneğin Küba delegesi iklim değişikliğinin en büyük kaynağının endüstrileşmiş ülkelerin sürdürülemez üretim ve tüketim davranışları olduğunu savlamış, iklim değişikliği ile mücadele ederken Güney ülkelerinin kalkınma haklarına zarar verilmeyecek şekilde tavır takınılması gerektiğini belirtmiştir. Küba delegesi, iklim değişikliğinin Güvenlik Konseyi yerine bu konunun daha adil bir şekilde tartışılacağı BM Genel Kurulu'nda görüşülmesi gerektiğini kaydetmiştir. Küba delegesi bu tutumunda yalnız değildir. Örneğin Ekvator, İran ve Venezuela delegeleri de bu yönde konuşmalar yapmışlardır.

Kısacası, iklim değişikliğinin Güvenlik Konseyi'nde tartışılması yani iklim değişikliği ile güvenlik kavramının beraber ele alınması uluslararası düzlemde ciddi tartışmalar yaratmıştır. Türkiye ise bu tartışmada iklim politikasında sürekli öne sürdüğü “özel koşullar” argümanı ile uyumlu bir pozisyon izlemiş, bir kamplaşmaya dahil olmamıştır. Buna göre, Türkiye iklim değişikliği konusunun Güvenlik Konseyi'nde ele alınmasına net bir dille karşı çıkmamıştır. Fakat yine de Güvenlik Konseyi'nde yaptığı konuşmalarda BMİDÇS'yi hatırlatmıştır.

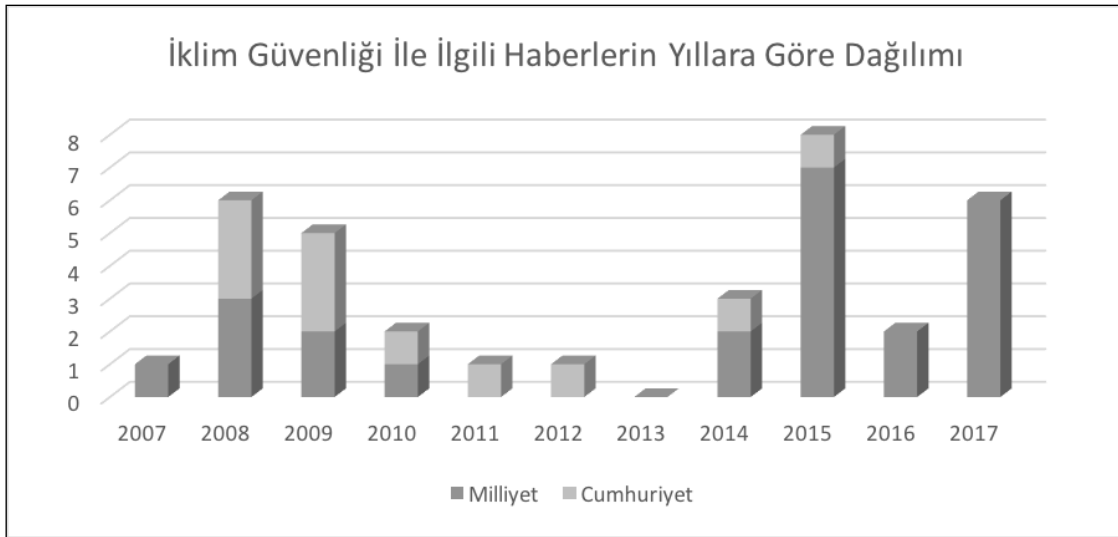
Analiz: Ulusal Gazeteler

Son olarak, Türkiye'nin iki önemli gazetesi, Milliyet ve Cumhuriyet gazetelerinde iklim güvenliği ile ilgili çıkan haberleri taradığımızda da benzer sonuçlara ulaşmaktayız. Her iki gazetenin resmî web-sitelerindeki arama butonlarında “iklim güvenliği” sözcükleri 2007-2017 yılları zaman aralığı temel alınarak beraberce aranmıştır. Aramalarda herhangi bir tarih kısıtlaması yapılmamıştır. Elde edilen sonuçlar iklim güvenliği kavramı ile ilgili olup

olmamalarına göre tek tek incelenip ayıklanmıştır. Bir haberin iklim güvenliği kavramı ile ilgili olup olmadığına ise iki basamaklı bir yöntemle karar verilmiştir. İlk olarak “iklim” ve “güvenliği” sözcükleri yan yana aranmıştır. Haberler tek tek incelenmiş, ilgili olmayan değerlendirmeden haberler çıkarılmıştır. Haber metninde iklim güvenliği sözcükleri yan yana kullanılmamış ise “iklim” ve “güvenlik” sözcüklerinin başka herhangi bir üçüncü kavram aracılığı ile birbirleriyle üçlü ilişki kuracak biçimde kullanılmış olup olmadığına bakılmıştır. “Gıda”, “enerji”, “su” ve “sağlık” bahsedilen üçüncü kavramlara örnek verilebilir.

Milliyet gazetesinde yapılan taramada ilk olarak 403 adet haber, Cumhuriyet gazetesinde ise 178 adet haber elde edilmiştir. Haberler tek tek incelendikten sonra iklim değişikliğini güvenlik ile ilişkilendiren Milliyet gazetesinde 24 adet haber, Cumhuriyet gazetesinde ise 11 adet haber bulunmuştur. Bu 35 haberden sadece Milliyet gazetesindeki üç haber, iklim değişikliğini doğrudan, ek bir kavram ile beraber değerlendirmeden, güvenlik ile ilişkilendirmiştir. Fakat bu üç haberin de doğrudan Türkiye ile ilgili olmayışı dikkati çeken bir unsurdur. Bu üç haberin iki tanesi ABD iklim politikası ile ilgilidir (Milliyet 2008; Milliyet 2009a). Üçüncü haberde ise iklim ve güvenlik ilişkisi, İstanbul’da düzenlenen 5. Dünya Su Kongresi’nde Güney Kore Başkanı’nın yaptığı konuşmada ele alınmıştır (Milliyet, 2009b). Cumhuriyet gazetesinde ise iklim değişikliği ve güvenlik kavramlarını üçüncü bir kavramla ilişkilendirmeden doğrudan birbirleriyle ilişkilendiren bir habere rastlanmamıştır.

Tablo.5: İklim Güvenliği İle İlgili Haberlerin Yıllara Göre Dağılımı, 2007-2017

Kaynak: Milliyet ve Cumhuriyet Gazeteleri Arama Motorları, 2017.

Tablo.5’te gösterilen veriler daha önce varılan sonuçlarla paralellik göstermektedir. Gerçekten de iklim güvenliği kavramı ilk defa 2007-2010 yılları arasında Türkiye gündemine girmiştir. 2010 yılından sonra gazetelerde bu konuda

çıkan haberlerde bir azalma mevcuttur. 2014 yılı itibariyle haber sayısında tekrar bir artış gözlenmektedir. Bunun sebebi olarak Paris İklim Antlaşması öncesinde ve sonrasında iklim değişikliği ile ilgili hem toplumsal farkındalığın hem de bu konuda düzenlenen etkinliklerin sayısındaki artış yatmaktadır diye belirtilebilir.

4. SONUÇ

Bu makalenin amacı çevresel güvenlik kavramının bir alt başlığı olarak iklim güvenliği kavramını değerlendirmek ve iklim güvenliği kavramının Türkiye iklim politikasındaki yerini analiz etmektir. Bu doğrultuda, çevresel güvenlik kavramı, iklim güvenliği kavramı ve bu kavramın Türkiye'nin iklim politikasındaki yeri ele alınmıştır. Bu amaçla, iklim güvenliği kavramının Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın resmî belgelerindeki, Türkiye'nin Güvenlik Konseyi'nde yaptığı konuşmalardaki ve ülkenin iki önemli gazetesinde çıkan haberlerdeki kullanılışı değerlendirilmiştir.

ABD ve AB'ye oranla Türkiye'de iklim güvenliği kavramı çerçevesinde yapılan tartışmaların daha seyrek olduğunu gözlemek mümkündür. İklim değişikliğini askeri güvenlik ile bağdaştırmak politika yapımına çok yansımamıştır. Türkiye'de iklim güvenliği çerçevesinde yapılan tartışmaların özellikle 2007-2009 yıllarında ve de 2014 sonrasında kısmen yoğunlaştığını savlamak doğru olacaktır.

Bu sav Türkiye'nin Güvenlik Konseyi konuşmaları analiz edildiğinde de desteklenmektedir. Türkiye, Güvenlik Konseyi konuşması çerçevesinde de ABD, Almanya ve Meksika delegelerine kıyasla farklı noktaları vurgulamayı tercih etmiş, iklim değişikliğinin ulusal güvenlik boyutundan başka açılardan ele alındığı BMİDÇS çatısını hatırlatmıştır.

Vardığımız sonuca göre iklim değişikliği Türkiye'yi kuraklık, enerji arzı, su ve tarımsal üretim gibi birçok açıdan etkiliyor olsa da iklim değişikliği konusunu ulusal güvenlik boyutuyla ele almak Türkiye'nin çok sık başvurduğu bir yöntem değildir. Türkiye, iklim değişikliği ile güvenlik arasındaki ilişkiyi ele alırken konuya üçüncü bir kavram aracılığıyla yaklaşmayı tercih etmektedir. Yani Türkiye'de iklim değişikliği ve ulusal güvenlik arasındaki bağı vurgulanmaktansa iklim değişikliği ile gıda, su ve/veya enerji arzı güvenliği arasındaki ilişkiye vurgu yapmak tercih edilmektedir.

KAYNAKÇA

Adger, W. Neil (2010), "Climate Change, Human Well-Being and Insecurity", *New Political Economy*, 15 (2): 275-292.

Aktaş, Emel (2009), “Küresel İklim Değişikliğinin Türkiye’nin Güvenlik Politikalarına Etkisi”, Genelkurmay Bülteni, 83 (44).

Avrupa Komisyonu ve Yüksek Temsilcisi (2008), “Report on Climate Change and International Security to the European Council”, 3 Mart.

Barnett, Jon (2003), “Security and Climate Change”, Global Environmental Change, 13 (1): 7-17.

Barnett, Jon ve W. Neil Adger (2007), “Climate Change, Human Security, and Violent Conflict”, Political Geography, 26: 639-655.

BBC Türkçe (2015), “Hindistan’da Sıcaktan Ölen Sayısı 1000’e Yükseldi”, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/05/150526_hindistan_sicak_olum (07.10.2017).

Beyaz Saray (2015), “National Security Strategy”, Washington D.C.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Raporu (2009), “Climate Change and Its Possible Security Implications”, (A/64/350), http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/64/350 (04.10.2017).

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (2007), 5663. Oturum, 17 Nisan 2007, 10:00. New York, <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/CC%20SPV%205663.pdf> (04.10.2017).

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (2011), 6587. Oturum, 20 Temmuz 2011, 10:00 New York, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/PRO/N11/423/97/PDF/N1142397.pdf?OpenElement> (04.10.2017).

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Başkanı Açıklaması (2011), 6587. Oturum, 20 Temmuz 2011, 10:00 New York, <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/CC%20SPRST%202011%205.pdf> (04.10.2017).

Center for a New American Security ve Center for Strategic and International Studies (2007), “The The Age of Consequences: The Foreign Policy and National Security Implications of Global Climate Change”, <https://www.csis.org/analysis/age-consequences> (04.10.2017).

Conca, Ken, Joe Thwaites, Goueon Lee (2017), “Climate Change and the UN Security Council: Bully Pulpit or Bull in a China Shop?”, Global Environmental Politics, 17 (2):1-20.

Cumhuriyet Arama Motoru (2017), <http://www.cumhuriyet.com.tr/> (04.10.2017).

Dalby, Simon (2013), "Climate Change", *The RUSI Journal*, 158 (3): 34-43.

Detraz, Nicole ve Michele M. Betsill (2009), "Climate Change and Environmental Security: For Whom the Discourse Shifts", *International Studies Perspectives*, 10 (3): 303-320.

Deudney, Daniel (1990), "The Case against Linking Environmental Degradation and National Security", *Millennium*, 19 (3): 461-76.

Diez, Thomas, Franziskus von Lucke ve Zehra Wellmann (2016), "The Securitization of Climate Change" (Oxon: Routledge).

Dünya Bankası (2017), <https://data.worldbank.org/income-level/upper-middle-income?view=chart> (04.10.2017).

Ediger, Volkan Ş. (2008), "Küresel İklim Değişikliğinin Uluslararası İlişkiler Boyutu ve Türkiye'nin Politikaları", *Mülkiye*, 17 (259): 133-158.

Eslen, Nejat (2009), "Küresel Isınma Ciddi Bir Güvenlik Sorunudur", *Radikal*, <http://www.radikal.com.tr/yorum/kuresel-isinma-ciddi-bir-guvenlik-sorunudur-951296/> (04.10.2017).

Germanwatch ve Climate Action Network (2016), "Climate Change Performance Index", <https://germanwatch.org/en/download/13626.pdf> (04.10.2017).

Hayes, Jarrod ve Janelle Knox-Hayes (2014), "Security in Climate Change Discourse: Analyzing the Divergence Between US and EU Approaches to Policy", *Global Environmental Politics*, 14 (2): 82-101.

Homer-Dixon, Thomas (1994), "Environmental Scarcities and Violent Conflict: Evidence from Cases", *International Security*, 19 (1): 5-40.

İklim Değişikliği Birinci Ulusal Bildirimi (2007), <https://www.mgm.gov.tr/FILES/iklim/ulusalbildirimtr.pdf> (04.10.2017).

İklim Değişikliği Beşinci Ulusal Bildirimi (2013), <http://iklim.cob.gov.tr/iklim/UB/5.UB.pdf> (04.10.2017).

İklim Değişikliği Altıncı Ulusal Bildirimi (2016), https://www.csb.gov.tr/db/destek/editordosya/Turkiye_Iklim_Degisikligi_Altinci_Ulusal_Bildirimi.pdf (04.10.2017).

İngiltere Hükümeti (2007), Energy, Security, and Climate: Security Council Open Debate: UK Concept Paper, https://unfccc.int/files/application/pdf/ukpaper_securitycouncil.pdf (04.10.2017).

İzci, Rana (2012), “Turkey’s Approach to Environmental Security: A Case for Soft Security”, Ebru Canan-Sokullu (der.) Debating Security in Turkey (United Kingdom: Lexington Books).

Kaplan, Robert D. (1994), “The Coming Anarchy”, The Atlantic, Şubat, <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1994/02/the-coming-anarchy/304670/> (04.10.2017).

Kaypak, Şafak (2012), “Güvenlikte Yeni Bir Boyut: Çevresel Güvenlik”, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8 (8), Özel Sayı, 1-22.

Kerry, John (2015), Speech at Old Dominion University, <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2015/11/249332.htm> (04.10.2017).

Kibaroglu, Ayşegül ve Tuğba Evrim Maden (2014), “An Analysis of the Causes of Water Crisis in the Euphrates-Tigris River Basin”, Journal of Environmental Studies and Sciences, 4 (4): 347-353.

Kibaroglu, Ayşegül (2007), “Küresel İklim Değişikliklerinin Uluslararası Güvenliğe Etkileri”, Dördüncü Uluslararası Sempozyum Bildirileri, Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler, Genelkurmay ATASE SAREM, 31 Mayıs-2 Haziran, İstanbul: 211- 23.

Matthew, Richard A. (2011), “The Energy-Climate Complex: Is Climate Change a National Security Issue?” Issues in Science and Technology, 27 (3): 49-60.

Matthew, Richard A. (2012), “Environmental Change, Human Security, and Regional Governance: The Case of the Hindu Kush/Himalaya Region”, Global Environmental Politics, 12 (3):100-118.

Milliyet (2008), “Amerikan İstihbarat Raporu: İklim Değişikliği Amerikan Ulusal Güvenliğini Etkileyecek”, <http://www.milliyet.com.tr/amerikan-istihbarat-raporu-iklim-degisikligi--amerikan-ulusal-guvenligini-etkileyecek/dunya/dunyadetay/25.06.2008/880863/default.htm> (04.10.2017).

Milliyet (2009a), “ABD İklim Zorluklarıyla Mücadele Edecek”, <http://www.milliyet.com.tr/abd-iklim-zorluklariyla-mucadele-edecek-gundem-1173237/> (04.10.2017).

Milliyet (2009b), “Çölleşme Barişada Tehdit”, <http://www.milliyet.com.tr/collesme-barisa-da-tehdit-gundem-1072454/> (04.10.2017).

Milliyet Arama Motoru (2017), <http://www.milliyet.com.tr/arama/> (04.10.2017).

NTVHaber (2017), “Harvey Kasırgası Etkisini Arttırdı: 5 Kişİ Öldü”, [http://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/harvey-kasirgasi-etkisini-artirdi-5-kisi-
oldu,muAbA1ir50yJwrXRMQTQQw/bnH3bZwNnkuEf08TH8bukw](http://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/harvey-kasirgasi-etkisini-artirdi-5-kisi-oldu,muAbA1ir50yJwrXRMQTQQw/bnH3bZwNnkuEf08TH8bukw) (07.10.2017).

Porter, Gareth (1996), “Advancing Environmental Security through Integrated Security Resource Planning”, Environmental Change and Security Project Report, 2.

Rice, Susan R (2015) Speech at University of Stanford, [https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2015/10/12/remarks-national-
security-advisor-susan-e-rice-climate-change-and](https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2015/10/12/remarks-national-security-advisor-susan-e-rice-climate-change-and) (04.10.2017).

Sağsen, İlhan (2011), “İklim Değişikliğinin Güvenlik Boyutu ve Ortadoğu’ya Etkileri”, Ortadoğu Analiz, 3 (26): 43-52.

Schwartz, Peter ve Doug Randall (2003), “An Abrupt Climate Change Scenario and Its Implications for United States National Security”, Pentagon-sponsored report.

Second Turkish-German Expert Roundtable: Climate Change and Security in Turkish-German Context: Challenges and Opportunities (2015), 14 Ekim, [http://ipc.sabanciuniv.edu/wp-content/uploads/2015/10/Berlin-Expert-
Roundtable-Agenda-14-October-2015.pdf](http://ipc.sabanciuniv.edu/wp-content/uploads/2015/10/Berlin-Expert-Roundtable-Agenda-14-October-2015.pdf) (04.10.2017).

Stang, Gerald (2014), “Climate Change and EU Security – When and how they intersect”, European Union Institute for Security Studies Brief, 32, [http://www.iss.europa.eu/publications/detail/article/climate-change-and-eu-
security-when-and-how-they-intersect/](http://www.iss.europa.eu/publications/detail/article/climate-change-and-eu-security-when-and-how-they-intersect/) (04.10.2017).

Şahin, Ümit (2016), “Warning A Frozen Policy: Challenges to Turkey’s Climate Politics After Paris”, Turkish Policy Quarterly, 15 (2): 117-129.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (2001), “Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005”, Ankara.

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2010), “Türkiye İklim Değişikliği Strateji 2010-2023”, Ankara, <https://www.csb.gov.tr/db/iklim/banner/banner592.pdf> (07.10.2017).

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2012), “Türkiye Cumhuriyeti İklim Değişikliği Eylem Planı 2011-2023”, Ankara, <https://www.csb.gov.tr/db/iklim/banner/banner591.pdf> (07.10.2017).

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2012), “Türkiye’nin İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı 2011-2023”, Ankara, https://www.csb.gov.tr/db/iklim/edotordosya/uyum_stratejisi_eylem_plani_TR.pdf (07.10.2017).

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2016), “Paris Antlaşması İmzalandı” 22 Nisan 2016, <https://csb.gov.tr/turkce/index.php?Sayfa=faaliyetdetay&Id=1510> (04.10.2017).

The Center for Climate and Security (2016), “Military Expert Panel Report: Sea Level Rise and the U.S. Military’s Mission”, https://climateandsecurity.files.wordpress.com/2016/09/center-for-climate-and-security_military-expert-panel-report2.pdf (07.10.2017).

Theisen, Ole Magnus, Helge Holtermann ve Halvard Buhaug (2011/2), “Climate Wars?: Assesing the Claim that Drought Breeds Conflict”, *International Security*, 36 (3): 79-106.

Turhan, Ethemcan, Semra Cerit Mazlum, Ümit Şahin, Alevgül H. Şorman ve A. Cem Gündoğan (2016), “Beyond Special Circumstances: Climate Change Policy in Turkey 1992-2015”, *WIREs*, 7 (3): 448-460.

Turkish-German Expert Roundtable on Climate Change and Security: Threats and Opportunities (2015), 28-29 Mayıs, <http://ipc.sabanciuniv.edu/wp-content/uploads/2015/06/basin.pdf> (04.10.2017).

Türkiye Cumhuriyeti Niyet Edilen Ulusal Olarak Belirlenmiş Katkı (2015), https://www.csb.gov.tr/db/turkce/edotordosya/The_INDC_of_TURKEY_v_15_19_30-TR.pdf (04.10.2017).

Türkiye İstatistik Kurumu (2014), “Seragazi Emisyon Envanteri 2014”, Haber Bülteni, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21582> (04.10.2017).

Ullman, Richard (1983), “Redefining Security”, *International Security*, 8 (1): 129-53.

Vogler, John (2013), “Changing Conceptions of Climate and Energy Security in Europe”, *Environmental Politics*, 22 (4):627-645.

Youngs, Richard (2015), “European Security and Climate Change” (Oxon: Routledge).

I. Ulusal İklim Değişikliği Kongresi (2007), 11-13 Nisan, İstanbul, <http://www.tikdek.itu.edu.tr/2007/> (04.10.2017).